

تبیین عملیات مطلع الفجر با تأکید بر اصول جنگ

ناخداایکم ستاد علی رستمی^۱

سرهنگ ستاد مسعود مطاعی^۲

چکیده:

در راستای تدبیر نیروی زمینی ارتش ایران و به منظور تقلیل فشار دشمن، از اوایل مهرماه تلاش جهت یافتن منطقه‌ای برای انجام عملیات آغاز گردید. بنابراین با توجه به این وضعیت، عملیات مطلع الفجر طراحی و اجرا شد. برای اجرای عملیات تیپ ۵۸ ذوالفقار طرح ذوالفقار ۱ را تهیه و منتشر نمود و برای اولین بار در غرب، هدف در عمق ۱۰ کیلومتری پشت دشمن انتخاب گردید و سرانجام در ۲۰ آذر ماه ۱۳۶۰ عملیات مطلع الفجر در مناطق چرمیان و شیاکوه، تنگ قاسم‌آباد و دشت گیلان غرب (منطقه عمومی گیلان غرب) با فرماندهی و هدایت قرارگاه مقدم نیروی زمینی ارتش با رمز یا مهدی (عج) ادرکنی آغاز شد و مدت ۲۷ روز ادامه یافت. تحقیق حاضر به تبیین عملیات مطلع الفجر با تأکید بر اصول جنگ پرداخته و هدف این تحقیق تبیین عملیات مطلع الفجر با تأکید بر اصول جنگ می‌باشد. روش تحقیق توصیفی - تاریخی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق اسناد و مدارک معتبر علمی در ارتباط با موضوع تحقیق می‌باشد. محققین از طریق مطالعات کتابخانه‌ای اطلاعات لازم را اخذ و مورد استفاده قرار دادند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که هرچند اصول جنگ به کار رفته در عملیات مطلع الفجر تا حدودی با اصول جنگ مورد قبول همخوانی دارد اما تمامی اصول در آن رعایت نشده بود و یا کمتر توجه شده بود.

واژگان کلیدی: عملیات، مطلع الفجر، اصول جنگ، گیلان غرب، شیاکوه.

۱. هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.

۲. هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.

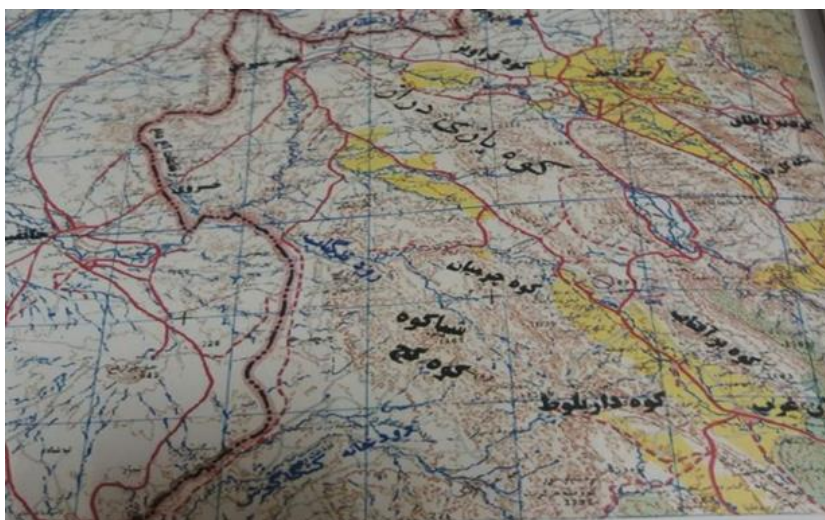
مقدمه:

با توجه به تحولات سیاسی و فروپاشی نظام سیاسی حاکم و وقوع انقلاب اسلامی و از طرفی آسیب دیدن سازمان‌های نظامی ایران صدام با هدف براندازی انقلاب اسلامی، جلوگیری از صدور انقلاب و جداسازی خوزستان و الحاق آن به کشور عراق و با پشتیبانی همه جانبه کشورهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای اقدام به حمله هوایی به چند فرودگاه ایران و تعرض زمینی هم‌زمان ارتش بعث به شهرهای غرب و جنوب ایران کرده و بطور رسمی جنگ ۸ ساله خود را علیه ایران آغاز نمود. این جنگ ۱۹ ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی و چند روز پس از آن اتفاق افتاد که صدام پیمان الجزایر را در برابر دوربین‌های تلویزیون بغداد پاره کرد. صدام در نطقی با تأکید بر مالکیت مطلق کشورش بر ارون رود (که وی آن را شط‌العرب نامید) و با ادعای تعلق جزایر ایران به اعراب، جنگ را در زمین، هوا و دریا علیه ایران آغاز کرد و توانست در روزهای اولیه بخشهایی از سرزمین کشور ما را اشغال نماید. این جنگ در حالی شروع شد که مردم ایران دوران نقاht پس از انقلاب را می‌گذراندند و طبعاً به بازسازی کشور و آرامش و سازندگی می‌اندیشیدند. از آنجا که ارتش جمهوری اسلامی ایران در آن مقطع زمانی در حال مقابله با گروه‌های معاند و ضد انقلاب مناطق شمال و شمال‌غرب و غرب کشور بود، نظامیان عراق در ماه‌های اول پس از شروع حمله، موفق شدند چندین شهر مرزی را در غرب و جنوب ایران تصرف کنند.

مقاومت جسورانه ارتش، سازماندهی سریع سپاه و سرازیر شدن نیروهای مردمی به جبهه‌ها باعث شد عراق نه تنها به اهداف اولیه خود دست نیابد بلکه در ادامه آن نشانه‌های برتری نیروهای ایران در پایان سال اول جنگ آشکار شد. در نیمه اول سال ۱۳۶۰ در اثر افزایش تجربه رزمندگان اسلام عملیات چریکی و ایذایی جای خود را به عملیات محدود داد و نیروهای اسلام ظرف مدت ۶ ماه ۱۹ عملیات در جبهه‌های غرب و جنوب انجام دادند. همچنین جبهه خودی دریافت که از این پس قادر است ضربات اساسی‌تری به ارتش عراق وارد نماید. بویژه پس از خلع بنی صدر از ریاست جمهوری و فرماندهی کل قوا زمینه بازتری برای حضور نیروهای انقلابی در صحنه تصمیم‌گیری جنگ فراهم شد و ارتش و سپاه توانستند با همکاری یکدیگر به مقابله با دشمن بپردازند. در اوایل سال دوم جنگ عملیات‌های مهمی چون ثامن‌الائمه و طریق‌القدس در جبهه جنوبی توسط نیروهای ایران اجرا شد و موفقیت‌های چشمگیری را به همراه داشت که با توجه به تحولات سیاسی اتفاق افتاده در آن برهه از زمان، ارتش جمهوری اسلامی ایران توانست کاری

تبیین عملیات مطلع‌الفجر با تأکید بر اصول جنگ..... ۱۴۵

بس عظیم که همان تثبیت دشمن و به شکست کشاندن راهبرد آن بود را به خوبی اجرا نماید. اولویت و اهمیت فوق‌العاده و حیاتی عقب‌راندن عراق از منطقه جنوبی نبرد، فرماندهان نظامی ایران را وادار ساخته بود تا تلاش اصلی خود را در این منطقه متمرکز کنند و حتی رهبران سیاسی جمهوری اسلامی ایران نیز امکانات عمومی را بسوی منطقه عملیاتی جنوب گسیل داشته بودند و این در صورتی بود که عملیات‌هایی در دیگر مناطق (غرب و شمال‌غرب) با حداقل امکانات اداره و انجام می‌شد. در همین زمان بود که عملیات مشترک مطلع‌الفجر در منطقه عمومی گیلان‌غرب اجرا شد. اگرچه توفیق‌چندانی در پی نداشت لیکن تجربیات حاصله از آن راهگشای موفقیت‌های بی‌نظیر در صحنه نبرد جنوب گردید. هدف محققین تجزیه و تحلیل این عملیات بر اساس اصول جنگ است.

تشریح و بیان مسئله:

جنگ ابعاد گوناگونی دارد که برجسته‌ترین آن‌ها بعد نظامی است. در بعد نظامی، عملیات‌ها مهم‌ترین عامل پیروزی یا شکست در روند راهبردهای نظامی یا سیاسی در جنگ محسوب می‌شوند. طی هشت سال جنگ، قوای نظامی جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد راهبردهای نظامی و سیاسی، عملیات‌های متعددی را طراحی و اجرا کردند. پس از هجوم سراسری ارتش عراق به خاک ایران و اشغال بخش‌هایی از آن چند عملیات کلاسیک به فرماندهی بنی‌صدر اجرا شد که با موفقیت همراه نبود و کشور با مشکلات عدیده‌ای مواجه شد. در پی آن با خلع بنی

صدر از ریاست جمهوری و فرماندهی کل قوا و سازماندهی سپاه و بسیج، استراتژی نظامی تغییر کرد و با تحول در فرماندهی جنگ اجرای عملیات های محدود در دستور کار قرار گرفت و با هماهنگی بین ارتش و سپاه روند جنگ به گونه ای پیش رفت که زمینه اجرای عملیات های بزرگ به منظور آزادسازی مناطق اشغالی فراهم شد.

سال ۱۳۶۰ رو به پایان بود اما نیروهای عراقی هنوز روی برخی از ارتفاعات مهم منطقه غرب و شمال غرب کشور حضور داشتند. هرچند در گیلان غرب در سایه رشادت و جانفشانی رزمندگان ارتش اسلام دشمن تثبیت شده بود اما اشراف دشمن بر منطقه ضریب خطر را بالا می برد و در ضمن بخشهایی از منطقه در اشغال دشمن بود و از طرفی هنوز جبهه های جنگ از نظر انسجام دچار مشکل بودند و با توجه به مشکلات سیاسی و نظامی و پشتیبانی از عملیات های منطقه جنوب ایجاب می کرد سکون و آرامشی که به نفع نیروهای خودی نبود در منطقه غرب بر هم زده شود لذا بر این اساس در راستای تدبیر نیروی زمینی ارتش و به منظور تقلیل فشار دشمن، از اوایل مهرماه تلاش جهت یافتن منطقه ای برای انجام عملیات آغاز گردید.

برای اجرای عملیات تیپ ۵۸ ذوالفقار طرح ذوالفقار یک را تهیه و منتشر نمود و برای اولین بار در منطقه غرب، هدف در عمق ۱۰ کیلومتری پشت دشمن انتخاب گردید و سرانجام در ۲۰ آذرماه ۱۳۶۰ عملیات مطلع الفجر در مناطق چرمیان و شیاکوه، تنگ قاسم آباد و دشت گیلان غرب (منطقه عمومی گیلان غرب) با فرماندهی و هدایت قرارگاه مقدم نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران (نجف) با رمز یا مهدی (عج) ادرکنی آغاز شد. در طرح مانور این عملیات دو محور اصلی مشخص شد. هدف محور شمالی، آزاد کردن سه ارتفاع تنگه کورک، قاسم آباد و حاجیان و نیز قطع جاده گیلان غرب - قصرشیرین و هدف محور جنوبی فتح ارتفاعات چرمیان و شیاکوه و الحاق با نیروهای محور شمال در نظر گرفته شد. (حسینی، جوادپور، ۱۳۷۳: ص ۲۴۸)

بدون شک برای بررسی جنگی به این بزرگی لازم است تمام ابعاد نظامی آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. مطالعه ابعاد مختلف این واقعه بزرگ تاریخی و نظامی در ابعاد تاکتیکی و راهبردی می تواند تجربه ای بزرگ برای آیندگان تلقی شود و آموزه های بزرگی برای سازمان نیروهای مسلح در فرایند اتخاذ تصمیمات نظامی و طراحی عملیات ها و تبیین راهبردهای نظامی محسوب شود. بر این اساس برای محققین دانشپایه ۶ چگونگی اصول جنگ در عملیات مطلع الفجر مسئله بوده که در این تحقیق با روش علمی و با اتکا به مستندات مربوط به تجزیه و تحلیل و تبیین عملیات مطلع الفجر با تأکید بر اصول جنگ خواهند پرداخت.

اهداف تحقیق:

هدف اصلی تحقیق تبیین عملیات مطلع‌الفجر با تأکید بر اصول جنگ

سؤالات تحقیق:

سؤال اصلی تحقیق عبارت است از: اصول جنگ در عملیات مطلع‌الفجر چگونه بوده است؟

اهمیت و ضرورت:

اهمیت تحقیق:

بازتاب وقایع ۸ سال دفاع مقدّس در قالب‌های نوشتاری و تصویری، دیرزمانی است که توسط نویسندگان و هنرمندان علاقه‌مند به ثبت تاریخ جنگ به صورت بسیار متنوع صورت می‌پذیرد. ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان عمده‌ترین سازمان اداره‌کننده جنگ و نیروی زمینی ارتش که وسیع‌ترین و گسترده‌ترین یگان حاضر در نبرد در دو بعد زمان و مکان بوده، اقدامات فراوانی در جمع‌آوری، ثبت و انتقال تاریخ جنگ به عمل آورده است.

باتوجه به تعدد عملیات‌های نزاجا و لزوم آشنایی دانشجویان دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش با تاکتیک‌های آفندی و پدافندی بکار گرفته شده در آن‌ها توسط این نیرو، لازم است با بهره‌گیری از تجارب فرماندهان دفاع مقدّس و با استفاده از اسناد و مدارک تدوین شده، مطالعات جامعی در این خصوص به عمل آید تا با انتقال تجارب نسل‌های گذشته بتوان قدمی در افزایش توان علمی و نظامی دانشجویان دافوس که در آینده عهده‌دار مناصب فرماندهی و مدیریت یگان‌های عمده آجا خواهند شد به عمل آید.

فرماندهان و مدیران سازمان‌های نظامی به سبب شرایط و وظایف ویژه نیروهای مسلح در حفظ و حراست از تمامیت نظام مقدّس جمهوری اسلامی ایران بیش از دیگران نیازمند کسب تجربه، آموزش مداوم و دریافت اطلاعات هستند. این نیازمندی در هنگام بحران و در میدان نبرد تشدید می‌گردد زیرا هدایت عملیات نظامی به طور عمده بر پایه دریافت اطلاعات و تجزیه و تحلیل وضعیت بر اساس آن می‌باشد، به نحوی که فرمانده‌ای که در جریان تحولات لحظه به لحظه میدان نبرد نباشد در انجام نقش راهبردی خود در هدایت پیروزمندانه نبرد با مشکل بزرگی مواجه خواهد بود.

ارتش جمهوری اسلامی ایران نیز که مهم‌ترین بخش پیکره نیروهای مسلح را در دوران هشت سال دفاع مقدّس تشکیل داده بود و در حال حاضر نیز گسترده‌ترین و آماده‌ترین نیرو برای مقابله

با تهدیدات خارجی بر علیه تمامیت ارضی و نظام مقدس جمهوری اسلامی می‌باشد و همواره با اجرای آموزشهای کلاسیک و درسهایی در مراکز علمی و فرهنگی و دانشگاهی و شرکت یگان‌ها در تمرینات مختلف نظامی و انجام ارزیابی‌های مختلف، ارتقاء دانش کارکنان را مدنظر داشته تا کارکنان پایور و بالاخص افسران فارغ‌التحصیل دانشگاه‌های نظامی و غیر نظامی توانایی لازم در درک و تجزیه و تحلیل مسائل، بویژه در شرایط موجود را داشته و بتوانند با ارائه یک راه‌کار منطقی و اتخاذ تصمیمات صحیح و بموقع شرایط نامطلوب را به نفع خود تغییر داده و ماموریت محوله را اجرا نمایند. در این میان واکاوی تجربیات جنگی پیشکسوتان عملیاتی‌های دوران هشت سال دفاع مقدس که در لابه‌لای اسناد و مدارک اغلب مکتوم مانده‌اند میتواند همانند گنجی بی‌پایان مورد استفاده فرماندهان، مدیران و برنامه‌ریزان شاغل در رده‌های مختلف قرار گیرد تا با بررسی دقیق و بدور از التهابات ناشی از میدان نبرد و پی بردن به نقاط قوت و ضعف آن‌ها نسبت به انجام برنامه‌ریزی آموزشی مناسب و بروز جهت برطرف نمودن نقاط ضعف اقدامات لازم را به عمل آورند. منطقه عملیاتی که عملیات مطلع‌الفجر در آن اجرا شده است دارای ویژگیهای منحصر به فردی است که لزوم توجه ویژه به آن را دو چندان می‌کند. ارتفاعات شیاکوه، چرمیان برآفتاب، بازی دراز و سرکش که همگی بصورت موازی با خط مرزی و پشت سر هم در داخل خاک جمهوری اسلامی ایران واقع شده‌اند دارای چنان ارزش نظامی فوق‌العاده‌ای هستند که تسلط کامل بر آن‌ها توسط هر نیرویی بمنزله سلطه مطلق بر خط نوار مرزی است لذا با عنایت به آنچه در بالا بدان اشاره شد، انجام این تحقیق موجب انباشت ادبیات نظری چگونگی اصول جنگ در عملیات مطلع‌الفجر شده و میتوان دست آوردهای زیر را برای آن نام برد: ۱. افزایش مهارت آموزشی دانشجویان دافوس و فرماندهان میانی ارتش و به کارگیری تجارب حاصله در عملیات‌های آینده. ۲. آشنائی هر چه بیشتر نسل جدید ارتش با ایثارگری‌ها و جان فشانی‌های نسل جبهه و جنگ. ۳. نقد و بررسی مسائل تاکتیکی و اهمیت توجه به اصول جنگ مربوط به اجرای این عملیات. ۴. استفاده از تجربیات نظامی و عملیاتی و بکارگیری آن در آمادگی رزمی یگان‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران. ۵- استفاده آموزشی از این عملیات در مراکز آموزشی؛ و ۶- افزایش مهارت و معلومات نظامی و کارایی دانشجویان و افسران.

ضرورت تحقیق:

آنچه مسلم است استفاده از اصول جنگ جزء لاینفک کلیه عملیات‌ها بوده که هر کدام از نیروها از آن اصول بنحو مطلوب استفاده نماید از موفقیت بیشتری در صحنه عملیات برخوردار می‌باشند

تبیین عملیات مطلع‌الفجر با تأکید بر اصول جنگ.....۱۴۹

لذا چنانچه به این موضوع پرداخته نشود و از نحوه استفاده از اصول جنگ در عملیات اطلاع کافی نداشته باشیم باعث فقدان ادبیات نظری اصول جنگ در عملیات شده و پیامدهای منفی را در بر خواهد داشت و مشکلات ذیل متصور می‌باشد:

۱- به حاشیه رفتن تجارب جنگ بخصوص تجارب عملیات مطلع‌الفجر. ۲- عدم آشنائی نسل جدید ارتش با ایثارگری‌ها و جانفشانی‌های نسل جبهه و جنگ در عملیات مطلع‌الفجر. ۳- عملیات مطلع‌الفجر در حوزه آموزشی مغفول خواهد ماند؛ و ۴- احتمال عبرت‌آموزی از این عملیات وجود نخواهد داشت.

نوع و روش تحقیق:

از آنجا که این تحقیق به دنبال حل مسئله سازمانی در خصوص مباحث تاکتیکی و چگونگی بکارگیری اصول جنگ در عملیات مطلع‌الفجر می‌باشد نوع تحقیق کاربردی است. در این تحقیق تبیین عملیات مطلع‌الفجر با تأکید بر اصول جنگ مورد ارزیابی و بررسی قرار خواهد گرفت لذا روش اجرای تحقیق تاریخی-توصیفی است و محقق به دنبال چگونه بودن موضوع است و می‌خواهد بداند بر پدیده، متغیر یا مطلب چگونه خواهد بود و صرفاً به کشف و تصویرسازی ماهیت، ویژگی‌ها و وضعیت موجود موضوع و مسئله تحقیق نمی‌پردازد بلکه علاوه بر تصویرسازی آنچه بوده به تشریح و تبدیل دلایل چگونه بودن و اجرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن می‌پردازد.

روش و ابزار گردآوری اطلاعات:

در این پژوهش، از ابزار اسناد، مدارک و مطالعه منابع به‌منظور اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش استفاده شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات در این طرح تحقیق از نوع میدانی - کتابخانه‌ای می‌باشد.

۸- مبانی نظری (ادبیات تحقیق):

عملیات:

- ۱- اقدام نظامی یا اجرای مأموریت نظامی در حوزه‌های راهبردی، عملیاتی، راهکنشی، خدماتی، آموزشی یا اداری. (قنبری‌خانقاه، ۱۳۹۵، ص ۱۰۱۰)
- ۲- فرایند ادامه رزم، شامل حرکت، آماد و تک و پدافند و رزمایش برای رسیدن به اهداف مطلوب در هر نوع نبرد یا لشکر کشی. (قنبری‌خانقاه، ۱۳۹۵، ص ۱۰۱۰)
- ۳- به طور اعم یعنی هر چه که قابل عمل باشد؛ کارهای انجام‌پذیر. (ماه‌پیکر، ۱۳۹۵، ص ۴۶۶)

عملیات آفندی:

عملیاتی هستند که بر مبنای اهداف یا منظورها و یا با طرح‌ریزی کامل و هماهنگی و آمادگی لازم انجام می‌گیرد. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۱۶۰)

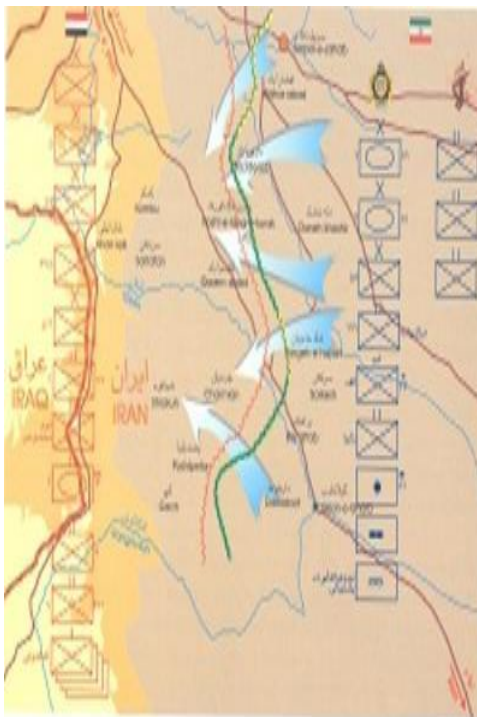
جنگ:

درگیری نظامی که در آنچه یا چند کشور با تمام توان نظامی خود از راه زمین، دریا و هوا علیه یک یا چند کشور دیگر وارد نبرد می‌شود. (قنبری‌خانقاه، ۱۳۹۵: ص ۱۴۳۰)

عملیات آفندی مطلع الفجر (شیاکوه):

اولویت و اهمیت فوق‌العاده و حیاتی عقب راندن عراق از منطقه جنوبی نبرد، فرماندهان نظامی ایران را وادار ساخته بود تا تلاش اصلی خود را در این منطقه متمرکز کنند و حتی رهبران سیاسی جمهوری اسلامی ایران نیز امکانات عمومی را بسوی منطقه عملیاتی جنوب گسیل داشته بودند و این در صورتی بود که عملیات‌هایی در دیگر مناطق (غرب و شمال‌غرب) با حداقل امکانات اداره و انجام می‌شد و تقریباً در هیچ رده‌ای در منطقه غرب و شمال‌غرب نیروی احتیاط وجود نداشت. یگان‌های عراق در پیشروی اولیه خود را در جبهه‌های غرب ایران ارتفاعات سرکوب منطقه را اشغال کرده و مواضع پدافندی را متکی به این ارتفاعات سازمان داده و با اشغال نقاط سرکوب و دیده‌بانی مناسب، هرگونه حرکات خودی را در مسافتات دور زیر نظر داشتند و با طولانی شدن جنگ، مواضع پدافندی خود را نیز با میادین مین متراکم، مستحکم نموده و نفوذ به آن را بسیار مشکل ساختند. بطوریکه اکثر حملات با ناکامی مواجه شده و نگهداری هدف‌های کوچک با پاتک‌های مکرر عراق روبرو می‌گشت و بسیار سخت می‌نمود. (جعفری، ۱۳۸۴: ص ۶۸)

پشتیبانی از عملیات‌های منطقه جنوب ایجاد می‌کرد سکون و آرامشی که به نفع نیروهای خودی نبود در منطقه غرب بر هم زده شود لذا در راستای تدبیر نیروی زمینی ارتش ایران و به منظور تقلیل فشار دشمن، از اوایل مهرماه تلاش جهت یافتن منطقه‌ای برای انجام عملیات آغاز گردید. برای اجرای عملیات تیپ ۵۸ ذوالفقار طرح ذوالفقار یک را تهیه و منتشر نمود و برای اولین بار در منطقه غرب، هدف در عمق ۱۰ کیلومتری پشت دشمن انتخاب گردید و سرانجام در ۲۰ آذرماه ۱۳۶۰ عملیات مطلع الفجر در مناطق چرمیان و شیاکوه،

تنگ قاسم آباد و دشت گیلان غرب (منطقه عمومی گیلان غرب) با فرماندهی و هدایت قرارگاه مقدم نیروی زمینی ارتش ایران با رمز یا مهدی (عج) ادرکنی آغاز شد و مدت ۲۷ روز ادامه یافت. (جعفری، ۱۳۸۴: ص ۶۸)

نتیجه عملیات:

۱- ارتفاعات شیاکوه به تصرف نیروهای ایرانی درآمد و علی رغم استقامت و تلاش یگانهای تیپ ۵۸ ذوالفقار و گردان ۱۹۱ پیاده شیراز بعثت آتش انبوه شدید دشمن، پاتک‌های مکرر و سخت بودن پشتیبانی از یگان‌ها، سرانجام مواضع قبل از حمله اشغال و تثبیت گردید.. (جعفری، ۱۳۸۴: ص ۶۸)

۲- بیش از ۱۷۰۰ نفر از نفرات دشمن کشته و زخمی شده و ۱۴۰ نفر اسیر به عقب جبهه منتقل گردید.

۱۵۲..... فصلنامه علمی تخصصی، سال اول شماره یک، بهار ۱۳۹۸

۳- تیپ های ۲ و ۳۶ و ۴۱۲ و ۴۲۵ و ۵۰۳ پیاده و تیپ ۳۲ نیرو مخصوص دشمن همراه با گردان ۴ تانک و گروهان های کماندویی خسارات سنگین و قابل ملاحظه ای را متحمل شدند. (جعفری، ۱۳۸۴: ۶۸)

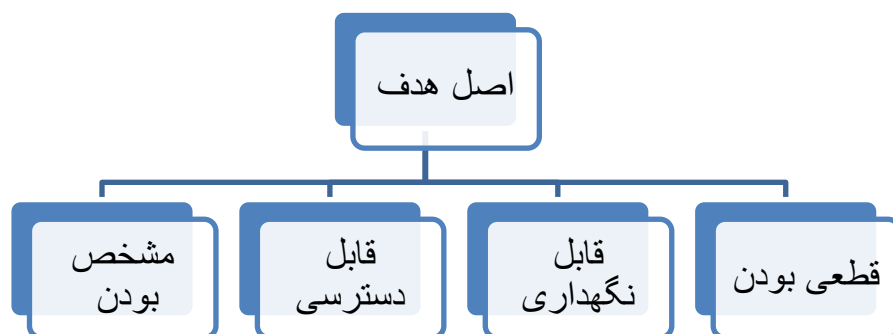
کشته	مجروح	اسیر	تلفات انسانی
۷۰۰	۱۰۰۰	۱۴۰	
انهدام	غنیمت	ضایعات آمادی	
—	—	هواپیما	
—	—	بالگرد	
تعدادی	تعدادی	تانک	
تعدادی	تعدادی	نفربر	
تعدادی	—	توپخانه	
تعدادی	تعدادی	خودرو	

اصول جنگ:

اصول جنگ: قواعد که هدایت نبرد را بعهدہ دارند، پایه و شالوده علم و هنر جنگ را که شامل عصاره قوانین و تئوریهای نظامی ارزیابی شده و نتیجه تجربیات و آزمایشات پی در پی صحنه جنگ می باشد و میراث عملیات نظامی قرون گذشته و حال بشمار می روند، اصول جنگ نامگذاری نموده- اند. (معین وزیری، ۱۳۷۹: ۳)

اصول جنگ عبارتند از ۱- اصل هدف ۲- اصل آفند ۳- وحدت فرماندهی ۴- اصل تمرکز ۵- صرفه جویی در قوا ۶- اصل مانور ۷- اصل غافلگیری ۸- اصل تامین ۹- اصل سادگی (معین- وزیری، ۱۳۷۹: ص ۵)

اصل هدف: مقصود نهایی که کلیه تلاش ها بطرف آن متمرکز و هدایت می شود که باید روشن، قطعی و قابل دسترس و نگهداری باشد. (معین وزیری، ۱۳۷۹: ص ۵)

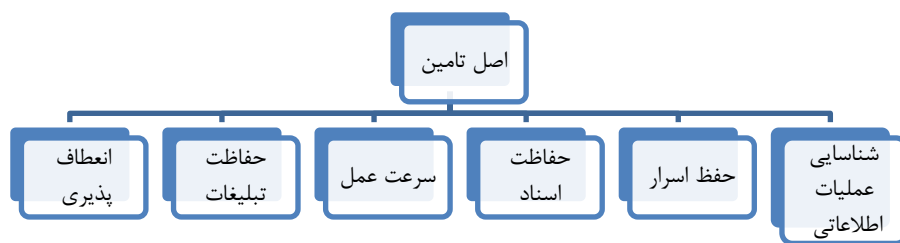

اصل تمرکز: برتری قدرت رزمی در زمان و مکان مناسب برای زدن ضربت مناسب به نقطه ضعیف دشمن و یا تمرکز دادن تأثیرات توان رزمی تعیین کننده، در زمان و مکان قطعی. (معین-وزیری، ۱۳۷۹: ص ۱۶)

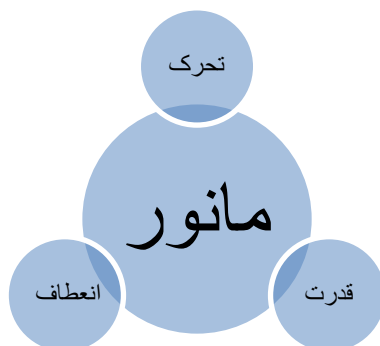
اصل صرفه جویی در قوا: استعمال حداقل نیرو در یک منطقه بمنظور بکار بردن نیروهای بیشتر در مناطق دیگر و یا اختصاص حداقل توان رزمی ضروری به تلاش‌های فرعی. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۱۹)

اصل تأمین: حفاظت در مقابل غافلگیری - عملیات جاسوسی - خرابکاری - عملیات ایدایی و دیدبانی با تأمین برای حفظ قدرت رزمی ضرورت قطعی دارد. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۲۱)

قسمتی از اقدامات تأمینی: ۱- عناصر تأمینی شامل جلودار، عقب‌دار، پهلودار ۲- سری بودن طرحها و دستورات و حرکات ۳- شناسایی و ضد شناسایی ۴- حفاظت اطلاعات ۵- تأمین مخابرات ۶- استتار و اختفاء ۷- موانع و استحکامات ۸- تفرقه ۹- سرعت در حرکات ۱۰- نگهداری احتیاط مناسب. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۲۲)

اصل مانور: تغییر محل عده‌ها و آتش‌ها بطرف دشمن در زمان و مکان مناسب برای اجرای ماموریت محوله، با کاربرد انعطاف‌پذیر توان رزمی، دشمن را در موقعیت نامناسبی نسبت به خود قرار دهید. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۳۵)

اصل وحدت فرماندهی: داشتن اختیارات لازم فرمانده و بکار بردن حداکثر تلاش تمام نیروها برای رسیدن به هدف نهایی. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۴۰)

اصل غافلگیری: ضربت زدن به دشمن در زمان و مکانی که انتظار آنرا نداشته باشد. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۴۱)

غافلگیری به این موارد بستگی دارد: سری بودن طرحها، حفظ اسرار، اختفاء حرکات، سرعت، اطلاعات کافی از دشمن. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۴۱)

تبیین عملیات مطلع الفجر با تاکید بر اصول جنگ..... ۱۵۵

اصل سادگی: مشخص بودن و ساده بودن دستورات و طرح‌های نظامی طرح‌ها بایستی واضح و روشن و بدون اشتباه باشد. عمل سادگی فقط در طرح‌ها مطرح نبوده بلکه سادگی سازمان ارتباط و سلسله مراتب فرماندهی نیز مطرح می‌باشد. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۴۸)

اصل آفند: با آن تصمیم فرمانده به موقعیت نزدیک شده و پیروزی بدست می‌آید. تحمیل تمایلات مهاجم به دشمن، بدست داشتن ابتکار عمل بوسیله آفند کننده، آفند با روحیه عالی و تمایل به پیروزی همراه است و اقدام آفندی مؤثرترین و قطعی‌ترین عمل برای دستیابی به هدف و کسب و حفظ ابتکار عمل و بهره‌برداری از آن می‌باشد. (معین‌وزیری، ۱۳۷۹: ص ۱۳)

ماموریت توپخانه صحرایی:

فراهم نمودن پشتیبانی آتش مداوم و به موقع برای فرمانده نیرو بوسیله انهدام یا خنثی کردن آماج‌هایی که به ترتیب تقدم ماموریت نیرو را به مخاطره می‌اندازد. (اسدی، ۱۳۹۳: ص ۷۶)

استعداد یگان‌های توپخانه در شروع جنگ:

استعداد گردان‌های توپخانه در ابتدای سال ۱۳۵۷ تعداد ۵۸ گردان توپخانه صحرایی از کالیبرهای مختلف بوده است. (درویدیان، ۱۳۹۳، ص ۴۷)

دقت و مهارت توپخانه در جنگ:

یکی از نکات مثبت عملکرد توپخانه نیروی زمینی در سال‌های دفاع مقدس که تاکنون به آن اشاره نشده، این است که درطول مدت جنگ و شلیک میلیون‌ها گلوله و اجرای آتش در وضعیت‌های آفندی، پدافندی، عملیات تأخیری و حرکات به عقب، و گاه در شرایط پیچیده و مبهم در درگیری‌ها، حتی یک گلوله توپخانه نیروی زمینی، اشتباهاً و در نتیجه خطای انسانی، نیروی خودی را مورد اصابت قرار نداد. از طرفی به دلیل کمبود مهمات و صرفه جوئی درمهمات، از سال دوم جنگ به بعد، توپخانه به دقت تیر خود افزود تا کمبود حجم و کمیت آتش خود را (به دلیل کمبود مهمات) تا حدود زیادی جبران نماید. (آراسته، ناصر، بختیاری، مسعود، ۱۳۹۱، ص ۸۱)

توپخانه در عملیات مطلع الفجر:

عملیات مطلع الفجر از سلسله عملیات‌های دوره آزادسازی به شمار می‌رود که در منطقه گیلان غرب و شیاکوه و با هدف آزادسازی ارتفاعات غرب شهر گیلان غرب در جبهه میانی صورت پذیرفت. این عملیات در ۰۳۰۰ صبح ۶۰/۹/۲۰ با رمز یا مهدی ادرکنی با فرماندهی و همکاری

۱۵۶..... فصلنامه علمی تخصصی، سال اول شماره یک، بهار ۱۳۹۸

مشترک سپاه و ارتش اجرا شد و به آزادسازی موقت بلندی‌های شیاکوه و برآفتاب انجامید.

(سند شماره ۳۰۷۷۸۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: جمع بندی عملیات - ص ۲۰، ۱۳۶۰/۹/۱۵ مطلع الفجر)

جدول شماره ۱ (گسترش یگان‌های توپخانه در شروع جنگ ۱۳۵۹/۶/۳۱)

منطقه	یگان	تعدادگردان	نام گردان	نوع توپ و کالیبر
غرب	ل ۸۱	۴	۳۷۳-۳۹۶-۳۱۷	۱۵۵ م م خودکشی
غرب	ل ۲۱	۱	۳۱۳-۳۹۷	۱۵۵ م م و ۲۰۳ م م
غرب	تیپ ۸۴	۱	۳۰۳	۱۰۵ م م
غرب	گروه ۴۴	۱	۳۱۱-۳۰۱	۱۳۰ م م و ۱۵۵ م م و کاتیوشا (مختلط)
غرب	ل ۷۷	۱	ل ۷۷	۱۳۰ م م و کاتیوشا و ۱۷۵ م م

جدول شماره ۲ (توپخانه خودی در عملیات مطلع الفجر) (صفحه ۷۰ پایان نامه)

ردیف	نام گردان توپخانه	یگان سازمانی	کالیبر (م م)
۱	گردان ۳۰۱	گروه ۴۴	۱۰۵
۲	گردان ۳۷۲	گروه ۳۳	کاتیوشا
۳	گردان ۳۹۹	گروه ۵۵	۱۳۰
۴	گردان ۳۹۶	ل ۸۱	۱۵۵
۵	گردان ۳۹۲	گروه ۱۱	کاتیوشا
۶	گد ۳۷۳	ل ۸۱	۱۵۵-۱۳۰
۷	گد ۳۱۱	گروه ۴۴	۱۵۵
۸	گد ۳۴۰	گروه ۱۱	۱۵۵-۱۳۰
۹	گد ۳۹۲	گروه ۱۱	۲۰۳
۱۰	گد ۳۱۷	تیپ ۵۸	۱۰۵
۱۱	دوقبضه کاتیوشا	تیپ ۵۸	۱۲۲
۱۲	گد ۳۸۶	گروه ۱۱	۲۰۳
۱۳	گد ۳۵۰	ل ۲۱	
۱۴	گد ۳۳۲	گروه ۴۴	۱۳۰
۱۵	گد ۳۷۴	گروه ۴۴	کاتیوشا

الف- توپخانه گروه ۱۱ با تمام یگان های موجود از عملیات پشتیبانی آتش می نماید.

ب- سازمان برای رزم (گروه مطالعاتی ۲، ۱۳۹۳، ص ۴۰ و ۴۱)

سازمان برای رزم توپخانه در عملیات مطلع الفجر به شرح زیر می باشد:

۱- آتشبار یکم گد ۳۷۳ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۱ سپاه.

۲- آتشبار سوم گد ۳۷۳ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۱۸۴ پیاده.

۳- آتشبار دوم گد ۳۴۰ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۲۱۵.

۴- آتشبار دوم گد ۳۱۱ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۲ سپاه.

۵- آتشبار یکم گد ۳۴۰ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی امید.

۶- آتشبار یکم گد ۳۰۸ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۲۱۱.

۷- آتشبار سوم گد ۳۱۳ ت ۱۵۵ م م خ ک کمک مستقیم گروه رزمی ۲۶۵.

۸- آتشبار چهارم گد ۳۷۳ ت ۱۳۰ م م کششی تقویت آتش گد ۳۷۳ ت.

۹- آتشبار سوم گد ۳۴۰ ت ۱۵۵ م م خ ک تقویت آتش آتشبار یکم گد ۳۴۰ ت.

۱۰- آتشبار یکم گد ۳۱۱ تو ۱۳۰ م م ک تقویت آتش آتشبار یکم گد ۳۰۸ ت.

۱۱- آتشبار سوم گد ۳۳۱ ت ۱۳۰ م م ک عمل کلی تقویت آتش آتشبار دوم گد ۳۱۱ ت.

۱۲- آتشبار چهارم گد ۳۹۰ تو ۲۰۳ م م خ ک عمل کلی تقویت آتش آتشبار یکم گد

۳۰۸ تو.

پ- تقدم آتش با تیپ ۳ زرهی بوده و آتش های مورد نیاز تیپ ۵۸ ذوالفقار از منطقه تیپ ۳ اجرا می گردید.

ت- آتش تهیه به مدت ۳۰ دقیقه از س-۱۰ تا س+۲۰ طرحریزی گردید.

ث- تقدم ضد آتش عبارتند از خمپاره اندازها و توپخانه های دشمن که حرکت یگان های خودی را کند می کند.

ج- در این عملیات مشی عملیاتی ضد آتش فعال بود.

توپخانه دشمن در عملیات مطلع الفجر:

الف- تیپ ۲ پیاده کوهستان

(۱) گردان ۸۳ تو ۱۲۲ م م

(۲) گردان ۱۶ تو ۱۲۲ م م

(۳) یک آتشبار ۱۳۰ م م

ب- تیپ ۵ پیاده کوهستان

(۱) گردان ۱۸ تو ۱۲۲ م م

(۲) گردان ۲۲ تو (-) تقویت گد ۱۸ تو

پ- تیپ ۳۹ پیاده کوهستان

(۱) گردان ۶۶ تو کمک مستقیم

هوانیروز در عملیات مطلع الفجر:

هواپیمایی نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران (هوانیروز) ضمن شرکت در عملیات هجومی با بکارگیری ۲۰ فروند بالگردو ۵۷۵ ساعت پرواز، توانست ۵۹۹ نفر مجروح را تخلیه و ۱۴۶۷ نفر را هلی‌برن و ۴۰ تن مهمات و بار راجابجا نماید که با توجه به صعب‌العبور بودن منطقه عملیات نقش حیاتی در کاهش تلفات نیروهای خودی ایفا نمود. ضمناً در این عملیات برای اولین بار پرواز در شب توسط خلبانان شجاع هوانیروز انجام شد که با توجه به عدم وجود تجهیزات فنی پرواز شبانه در بالگردها در نوع خود نوآوری و شاهکار محسوب می شود. (گروه مطالعاتی ۲، ۱۳۹۳، ص ۲۵۰)

یافته‌ها:

بررسی عملیات مطلع الفجر از دیدگاه اصول جنگ:

تبیین عملیات مطلع الفجر با تاکید بر اصول جنگ..... ۱۵۹

اصل هدف: ارتفاعات شیاکوه از چند قلّه به هم پیوسته تشکیل یافته که مهمترین آنان قلّه بزنعلی، قلّه فریدون‌گشیا، قلّه چقاعلی، قلّه انار، قلّه تلوار، قلّه چل‌کسان، قلّه اکبر می‌باشند. ارتفاعات شیاکوه دیده‌بانی مناسبی را بر دشت خان‌لیلی و چغاحمام و دره شکمیان فراهم مینماید.

اصل تمرکز: با نگرش به وسعت عملیات و گسترش لشکر ۸۱ (سه تیپ که حدود ۶۰۰ کیلومتر گسترش داشت، در واقع لشکر به نوعی نقش نیروی پوشش را انجام می‌داده است) در این مورد تا حد امکان با در نظر گرفتن نیروهای موجود اقدام گردید ولی عملاً جوابگوی این عملیات نبود.

اصل صرفه‌جویی در قوا: با وجود وسعت زیاد منطقه در حدود ۶۰۰ کیلومتر برای یک لشکر و یک تیپ و با توجه به پستیها و بلندیها و ارتفاعات صعب‌العبور ناچاراً در مراحل پدافند و همچنین در مراحل آفندی از قوا و نیروهای موجود نهایت استفاده شد و کلیه منطقه به وسیله نیروهای اندکی پوشیده شده بود و در تک نیز تمامی نیروهای موجود بکار رفته و نه تنها امکان صرفه‌جویی در قوا برای مراحل بعدی و یا احتیاط بلکه در هر منطقه یگانی با کسری پرسنل و تجهیزات روبرو بودند.

اصل تأمین: اصل تأمین در این عملیات رعایت گردید و همین مسئله باعث پیشرفت‌های اولیه نیروهای خودی در مراحل اوّلیه گردید ولی دشمن به علت پیش‌بینی احتیاط‌های قوی که در هر منطقه نموده بود و با نگرش به موقعیت زمین در منطقه عراق و تسهیلات ترابری دشمن مبادرت به پاتک‌های مکرر نمود.

اصل مانور: در این عملیات از اصل مانور به نحو شایسته استفاده به عمل آمد و در مراحل اوّلیه تک قسمتی از هدف‌های پیش‌بینی شده آزاد، ولی در اثر پاتک‌های شدید دشمن، عقب نشینی با حداقل تلفات و ضایعات با وارد آوردن حداکثر آن به دشمن اجرا گردید.

اصل وحدت فرماندهی: این عملیات به صورت فرماندهی مشترک بین ارتش و سپاه زیر نظر قرارگاه مشترک نجف انجام گرفت.

اصل غافلگیری: در این عملیات از اصل غافلگیری استفاده شد و این مسئله باعث آزادسازی قسمتی از هدف در مراحل اوّلیه تک و وارد آوردن تلفات و ضایعات به دشمن در طول عملیات گردید.

اصل سادگی: در این عملیات اجرای اصل سادگی به علت نامساعد بودن زمین و صعب‌العبور بودن مسیرهای پیشروی و وسعت منطقه با مشکل مواجه گردید.

اصل آفند: در این عملیات، روحیه تعرضی و در نظر گرفتن این اصل در تمام پرسنل نیروهای خودی اعم از ارتش و سپاه و بسیج به نحو بارزی متجلی بود به طوری که با توجه به کمبودها و وسعت منطقه و صعب‌العبور بودن مسیر و عظمت هدف، آفند در ابتدا با موفقیت انجام گرفت.

نتیجه و پیشنهاد:

جنگ، اصول و قوانینی را به رسمیت می‌شناسد، اما این اصول و قوانین در حکم موانع یا قیودی نیستند که بتوانند جنگ را وادار به حرکت در مسیر صحیح نمایند، بلکه صرفاً در حکم راهنمایی هستند که هرگاه مسیر را اشتباه رفتیم به ما هشدار دهند. تجزیه و تحلیل عملیات مطلع‌الفجر از این جهت حائز اهمیت است که با بهره‌گیری از اصول جنگ می‌توان تجارب و مهارت‌ها را در بکارگیری اصول افزایش دهد تا در هدایت جنگ قابلیت ما افزایش یابد.

جدول شماره ۳ (میزان تطبیق اصول به کار گرفته شده در عملیات مطلع‌الفجر با اصول جنگ)

شرح	میزان تطبیق				
	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
اصل هدف	✓				
اصل آفند		✓			
اصل وحدت فرماندهی			✓		
اصل سادگی					✓
اصل غافلگیری		✓			
اصل تامین		✓			
اصل صرفه جویی		✓			
اصل تمرکز قوا				✓	
اصل مانور	✓				

$$\frac{(2 * 5) + (4 * 4) + (1 * 3) + (1 * 2) + (1 * 1)}{9} = 3/55$$

تبیین عملیات مطلع الفجر با تاکید بر اصول جنگ..... ۱۶۱

با توجه به ارزش هر گزینه در طیف لیکرت اصول تاکتیکی به کار گرفته شده در عملیات مطلع الفجر نمره ۳/۵۵ را کسب نموده و نمره کسب شده بالاتر از میانگین (۳) بوده و از نظر کیفی قابل قبول است. بنابراین با توجه نمره کسب شده و نتایج حاصل از این عملیات می توان نتیجه گرفته که تاکتیک‌های به کار گرفته شده در عملیات مطلع الفجر تا حد زیادی با اصول جنگ همخوانی دارد. اما برای بررسی دقیق و علمی آن لازم است یک کار پژوهشی با استفاده از نظرات خبرگان، پیشکسوتان هشت سال دفاع مقدس و با فرماندهان و طراحان عملیات مطلع الفجر انجام شود.

پیشنهادهات:

- ۱- توسط سایر دانشجویان و محققین میزان تاثیر هر یک از اصول جنگ در کسب موفقیت عملیات ارزیابی گردد.
- ۲- میزان تطبیق اول به کار گرفته شده در عملیات با اصول مورد قبول آجا با تهیه پرسش‌نامه به صورت علمی بررسی و تجزیه و تحلیل گردد.
- ۳- معاونت پژوهش دافوس جلسه‌ای با حضور پیشکسوتان و شرکت کنندگان در این عملیات به منظور آشنایی بیشتر دانشجویان با عملیات مطلع الفجر برگزار نماید.

منابع:

- ۱- آراسته، ناصر، بختیاری، مسعود، توپخانه در دفاع مقدس، تهران: انتشارات ایران سبز، ۱۳۹۱.
- ۲- اساتید تاکتیک مرکز پیاده، اصول و قواعد اساسی در رزم آفندی (ویژه دوره عالی)، شیراز: انتشارات مرکز پیاده، ۱۳۹۱.
- ۳- اسدی، هیبت‌اله، آتش توپخانه، تهران: انتشارات دافوس، ۱۳۹۳.
- ۴- سند شماره ۳۰۷۷۸۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: جمع بندی عملیات - ص ۲۰، ۱۳۶۰/۹/۱۵ مطلع الفجر.
- ۵- جعفری، مجتبی، اطلس نبردهای ماندگار، تهران: مرکز پژوهش‌های دفاع مقدس، ۱۳۸۴.
- ۶- حسینی، سید یعقوب، جوادی‌پور، محمد، ارتش جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس، تهران: ساعس آجا.
- ۷- درودیان، محمد، جنگ و بازیابی ثبات، ۱۳۹۳ تهران: انتشارات دافوس، ۱۳۹۳.
- ۸- قنبری خانقاه، قاسم، فرهنگ جامع واژه‌ها و اصطلاحات نظامی، تهران: نشر روناس، ۱۳۹۵.

۱۶۲..... فصلنامه علمی تخصصی، سال اول شماره یک، بهار ۱۳۹۸

۹- گروه مطالعاتی ۲، سلسله عملیات‌های ۸ سال دفاع مقدس (تجزیه و تحلیل عملیات مطلع- الفجر)، تهران: دافوس آجا، ۱۳۹۳.

۱۰- ماه‌پیکر، یاور، فرهنگ آموزش نظامی، تهران: نشر روناس، ۱۳۹۵.

۱۱- معین‌وزیری، نصرت ا...، آئین نامه عملیات (۱/۲-۳ م) جلد یکم، تهران: انتشارات دافوس آجا، ۱۳۷۹.